

Марина ЧЕРНИШ

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0000-6416-7617>

**ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЮ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ**

Кримінологічний опис особи кримінального правопорушника важливий для розробки заходів запобігання будь-яким кримінальним правопорушенням, у тому числі й тим, що посягають на довкілля. Оскільки розуміння типових рис злочинця допомагає влучно спрямувати окремі запобіжні заходи на осіб, які можуть бути причетними до вчинення конкретного виду кримінальних правопорушень, та ефективно впливати на зменшення кількості вчинення протиправних актів.

Типологія особи кримінального правопорушника у кримінології здійснюється за різними критеріями, зокрема такими, як стійкість антисоціальної спрямованості особи та зміст психологічної установки, ступінь суспільної небезпеки особи кримінального правопорушника, характер особистісно-мотиваційних властивостей, ступінь стійкості кримінально протиправної поведінки в різних ситуаціях та ін. [1, с. 140]. Не вдаючись у полеміку стосовно переваг того чи іншого підходу до типології кримінальних правопорушників, відзначимо, що така типологія найчастіше будується на двох підставах: характері і змісті мотивації та глибині і стійкості її антисоціальної спрямованості [2, с. 115]. Тому типологію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, доцільно здійснювати передусім за цими критеріями.

Залежно від характеру і змісту мотивації кримінологи виділяють наступні типи кримінальних правопорушників: 1) з політико-ідеологічною мотивацією; 2) з корисливою мотивацією; 3) з насильницькою (агресивною) мотивацією; 4) з анархічно-індивідуалістичною мотивацією; 5) з легковажно-безвідповідальною мотивацією [2, с. 115–116].

Спираючись на цю типологізацію, всіх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, можна поділити на три групи: корисливих, агресивно-насильницьких, індивідуально-анархічних та легковажно-безвідповідальних.

Кримінальні правопорушники корисливого типу переважно вчиняють діяння, пов'язані з незаконним видобуванням корисних копалин, у тому числі бурштину, порубкою лісу та браконьєрством, з метою отримання прибутку від такої діяльності для задоволення різноманітних власних потреб.

Отже, на нашу думку, осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля за глибиною та стійкістю антисоціальної спрямованості можна умовно поділити на наступні групи: ситуативні, нестійкі, стійкі та професійні.

Зважаючи на те, що кримінальні правопорушення проти довкілля мають високий рівень латентності, визначити чіткі або хоча б приблизні числові параметри частки кожного з названих типів осіб, які їх вчиняють, досить складно, тому будь-які підрахунки можуть мати лише умовний характер.

Ситуативні кримінальні правопорушники вчиняють посягання на довкілля вперше переважно з двох причин: або внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, або через нехтування певними правилами у сфері охорони довкілля.

Ми згодні з Ю. Турловою, що корисливі посягання на довкілля особи цієї категорії вчиняють не стільки заради забезпечення власних потреб, скільки для досягнення необхідного, на їхню думку та думку близьких для них людей, рівня забезпеченості матеріальними благами своєї сім'ї й окремих її членів. Прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення відбувається, коли особа вважає, що не має реальної можливості забезпечити правомірним шляхом задоволення актуальної потреби і водночас не може залишити цю потребу без задоволення. Наприклад, у випадку тяжкої хвороби близького родича, втрати роботи чи істотного пошкодження або повного руйнування житла. Криміногенність вказаної категорії осіб пов'язана з прийнятністю для неї злочинного розв'язання наявної ситуації у зв'язку із суб'єктивно оцінюваним безвихідним становищем.

При цьому злочинець відчуває суперечливе ставлення до злочинного діяння, вважає його ризикованим, проте в ситуації, що склалася, припустимим [3, с. 173]. Відповідно, такі особи переважно вчиняють акти незаконного заняття водним добувним промислом, незаконного полювання або незаконного видобування корисних копалин.

Що стосується порушників правил у сфері охорони довкілля, то ці особи виявляють невпевненість у собі, схильність до хвилювань при стресі й надлишковий самоконтроль. В екстремальних ситуаціях вони легко піддаються страху та схильні до емоційної, а не раціональної реакції, що призводить до зниження ефективності виконуваних в екстремальних умовах дій і збільшення кількості помилок. Вказана категорія осіб виявляє знижену стійкість, що призводить до порушення адекватності орієнтування в екстремальних ситуаціях і труднощів у прийнятті рішень. Для таких осіб стресовими є ситуації з непередбачуваним результатом, швидкою зміною діючих факторів і невпорядкованими параметрами [3, с. 174]. Вищезазначені причини призводять до того, що особи не вчиняють тих дій, які вони мали вчинити, або навпаки, помилково вчиняють заборонені дії, що і призводить до забруднення довкілля.

Представниками цього типу є переважно одружені чоловіки, громадяни України, які мають вищу або середню освіту, віком від 30 до 60 років, працюють, раніше не судимі, характеризуються здебільшого позитивно і для яких вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля не є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу не перевищує 10 %.

Стійкі кримінальні правопорушники характеризуються тим, що вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є звичайним проявом поведінки, спрямованої на задоволення певних власних потреб, насамперед матеріальних. Цим особам також властивий низький рівень екологічної правосвідомості, але відмінність від нестійкої групи полягає у тому, що вчинювані ними посягання на довкілля мають більш масштабний характер. Такі особи здебільшого вчиняють діяння, пов'язані із незаконним видобуванням корисних копалин та браконьєрством. До цієї групи належать також представники агресивно-насиленницького типу.

Представниками цього типу є переважно неодружені або розлучені чоловіки, громадяни України, які мають середню освіту, віком від 25 до 50 років, раніше не судимі, не мають стабільного джерела прибутку, характеризуються здебільшого нейтрально або негативно. Вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу – приблизно у межах 40–50 %.

Що стосується професійних кримінальних правопорушників, то для цих осіб є характерним вчинення посягань на довкілля як основного або суттєвого додаткового джерела прибутку.

Особливо небезпечну групу серед професійних кримінальних правопорушників складають ті, які обіймають посади у різних правоохоронних або контролюючих органах та з огляду на свої повноваження мають запобігати або виявляти і протидіяти кримінально протиправним посяганням на довкілля, але за певну винагороду вони здійснюють «кришування» незаконної діяльності браконьєрів, незаконних копачів чи порубників лісу.

Представниками цього типу є переважно одружені чоловіки, громадяни України, які мають вищу або середню освіту, віком від 30 до 50 років, раніше не судимі, працюють, характеризуються здебільшого нейтрально. Вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу становить приблизно 25–30 %.

Проведене дослідження дало змогу здійснити типологію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля. Залежно від характеру і змісту мотивації всіх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, можна поділити на три групи: корисливих, агресивно-насиленницьких, індивідуально-анархічних та легковажно-безвідповідальних. За глибиною та стійкістю антисоціальної спрямованості осіб, які вчиняють кримінально протиправні посягання на довкілля, можна поділити на наступні групи: ситуативні, нестійкі, стійкі та професійні.

1. Марисюк К.Б. Ще раз до питання про типологію особи насильницького злочинця. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 139–143.

2. Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В., Чернявський С. С. та ін. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. В. В. Чернея ; за наук. ред. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

3. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 485 с.